

ПЕДАГОГІКА. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Коробейнікова Т. І.

*Дніпропетровський національний університет
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

Стаття присвячена проблемам підготовки майбутніх учителів іноземних мов на початковому ступені навчання у ВНЗ. Розглянуто англомовну компетентність у діалогічному мовленні в контексті сучасних підходів до викладання іноземних мов. Виокремлено основні вимоги комунікативно-діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання іноземних мов та уточнено цілі формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні майбутніх учителів у перший рік навчання в мовному ВНЗ.

Ключові слова: англійська мова, вища школа, діалогічне мовлення, компетентність, майбутній учитель.

The article deals with the training of future teachers of English at primary grade of University. The English competence in dialogical speech has been analyzed due to the requirements of the current educational approaches. It has been picked out basic requirements and the main principles of self-oriented and competence approaches. Major tendencies and the realization of the current approaches in the process of the development of the future teachers' competence in dialogical speech are determined.

Key words: competence, dialogical speech, educational goals, English, future teacher, University.

Сучасні реформи у вищій освіті України мають на меті дотримання положень Болонської конвенції, а саме, реалізацію нової стратегії – навчання протягом життя, що трактується як цілеспрямоване навчання, метою якого є розвиток компетентностей, необхідних для особистісного розвитку та професійного становлення. Головним результатом роботи сучасного ВНЗ має стати випускник – професійно компетентний фахівець. Метою сучасної мовної професійної освіти є підготовка фахівців у галузі викладання іноземних мов (ІМ), здатних реалізувати свою професійну компетентність на рівні європейських вимог. Набуття студентом – майбутнім учителем ІМ відповідного рівня професійної компетентності, тобто здатності використовувати набуті знання, навички та вміння як у фаховій, так і в інших сферах діяльності, передбачає формування іншомовної комунікативної компетентності (ІКК) кожною з виучуваних мов. Також основні завдання розвитку педагогічної освіти сучасної України передбачають забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутніх учителів та приведення змісту їхньої підготовки до вимог інформаційно-технологічного суспільства [8, с. 10].

На думку сучасних науковців, упровадити зміни сьогодення в мовну освіту можливо за допомогою компетентнісного підходу. Відповідно, й навчання ІМ має проходити в контексті комунікативно-діяльнісного підходу. Такої думки дотримується переважна більшість методистів, зокрема О. Б. Бігич, А. М. Волкова, Л. Я. Єрьоміна, І. О. Зимня, О. Є. Ломакіна, С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Тарнопольський та інші.

Метою статті є розгляд процесу формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні (АКДМ) майбутніх учителів у контексті вимог компетентнісного та комунікативно-діяльнісного підходів.

Аналіз комунікативно-діяльнісної парадигми навчання ІМ [6] надає змогу визначити пріоритетні об'єкти розвитку майбутніх учителів та сформулювати цілі формування АКДМ. Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання ІМ передбачає розвиток особистісних якостей студента як майбутнього фахівця, орієнтацію на його особистий досвід, можливості, потреби, інтереси. Тобто вимагає будувати процес навчання іншомовного ДМ не з позиції системи ІМ, а можливостей розвитку особистості студента, його внутрішнього стану й індивідуальних особливостей щодо здійснення учіння. Принципово важливим за таких умов є розуміння того, що педагогічна взаємодія спрямовується з позиції гуманізації навчального процесу та визнання пріоритетів індивідуальності студента як активного носія суб'єктного досвіду. Це означає, що суб'єктний досвід кожного студента є основою проектування освіти, і розвиток особистості майбутнього фахівця, його соціалізація проходить не тільки шляхом оволодіння ним провідної діяльності, яка в майбутньому переходить у професійну, а через постійне збагачення, вдосконалення суб'єктного досвіду як важливого джерела індивідуального розвитку в процесі вивчення ІМ. Безперечно такий підхід дозволить *індивідуалізувати, інтенсифікувати та оптимізувати* процес навчання ДМ. А це у свою чергу надасть змогу реалізувати в процесі формування АКДМ такі загальнодидактичні принципи навчання ІМ, як *принцип активності, свідомості, виховуючого навчання та індивідуалізації*.

Цілі формування АКДМ майбутніх учителів у контексті комунікативно-діяльнісного підходу передбачають розвиток мовленнєвої діяльності ІМ, що вимагає вдосконалення та розвитку у студентів таких пізнавальних функцій, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява. Навчання ДМ має проходити з позиції розвитку особистісних якостей та освітньої автономії майбутнього вчителя і узгоджуватися з його комунікативно-пізнавальними потребами та мотивами в процесі професійно спрямованого учіння. У процесі добору навчальних матеріалів необхідно враховувати потреби, мотиви та інтереси студентів, а методи та прийоми навчання ДМ виокремлюються згідно з навчально-пізнавальними стилями суб'єктів навчання. Таке формулювання цілей формування АКДМ майбутніх учителів є первинним і, на нашу думку, потребує уточнення і конкретизації в контексті компетентнісного підходу та чинних документів щодо навчання в мовних ВНЗ.

Упровадження компетентнісного підходу в мовну освіту означає створення умов, які сприятимуть формуванню і розвитку особистості майбутнього вчителя, його готовності до саморозвитку і творчості через опанування ним ІМ. Навчання на основі компетентнісного підходу відрізняється від навчання, де студент повинен запам'ятати матеріал і просто дати відповідь, і передбачає самостійний вибір студентом стратегій і шляхів опанування ІМ, а також, контролювання власних дій [3, с. 14]. Компетентнісний підхід спрямований на формування компетентностей, які об'єднують набуті теоретичні знання та їх практичне застосування під час розв'язання конкретних задач і проблемних ситуацій. Тобто метою формування компетентності є здатність суб'єкта використовувати комплекс знань, навичок і вмінь у продуктивних і рецептивних видах мовленнєвої діяльності ІМ. Компетентність фахівця виступає як кінцевий результат професійної освіти майбутнього вчителя ІМ, його особистісна якість володіти певним набором компетентностей, здатність застосовувати набуті компетентності для саморозвитку, професійної діяльності та в повсякденному житті.

Програмою з АМ для університетів визначено, що навчання ІМ здійснюється за принципами релевантності, активності, розвитку особистості, професійного вдосконалення й інтегративності, які реалізуються у взаємозв'язку з такими цілями: практичною, когнітивною, емоційно-розвивальною, освітньою, професійною та виховною [9, с. 3]. Перераховані вище цілі

визначаються в такий спосіб: *практична* – формувати у студентів комунікативну, лінгвістичну і соціокультурну компетентності; *когнітивна* – формувати у студентів когнітивну компетентність у взаємозв'язку з іншими видами компетентностей; *емоційно-розвивальна* – формувати у студентів позитивне ставлення до оволодіння як мовою, так і культурою англомовного світу; *освітня* – розвивати у студентів здатність до самооцінки й самовдосконалення, що допоможе їм успішно завершити курс вищої освіти і стане передумовою їхнього наступного професійного росту; *виховна* – виховувати і розвивати у студентів почуття самосвідомості, формувати вміння міжособистісного спілкування, необхідних для повноцінного функціонування як у навчальному середовищі, так і за його межами; *професійна* – формувати у студентів професійну компетентність шляхом ознайомлення їх з різними методами і прийомами навчання ІМ та залучення до виконання професійно орієнтованих завдань [9, с. 3]. Тобто, навчання АМ на початковому ступені мовного ВНЗ передбачає формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності (ІКК), яка визначається передусім як здатність людини адекватно до ситуації спілкування організовувати свою мовленнєву діяльність у її продуктивних та рецептивних видах. Студент володіє ІКК, якщо він в умовах прямого чи опосередкованого контакту успішно розв'язує задачі взаєморозуміння та взаємодії з носіями мови відповідно до норм і культури цієї мови [1, с. 98].

Згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (ЗЄР) комунікативна мовленнєва компетентність може розглядатися як така, що складається з певних компонентів: лінгвістичного, соціолінгвістичного та прагматичного. До кожного із цих компонентів входять знання, навички й уміння. Лінгвістичні компетентності включають лексичні, фонологічні, синтаксичні знання та вміння, а також інші параметри мови, які не залежать від соціолінгвістичного значення їхніх варіантів та від прагматичних функцій реалізації [4, с. 31]. Компетентність у ДМ майбутніх учителів ІМ виступає складником мовленнєвої компетентності в говорінні. Беручи до уваги склад ІКК майбутніх учителів, виокремимо ті компоненти-компетентності, формування яких набуває особливого значення під час опанування іншомовним ДМ і які безпосередньо впливають на цей процес. Конкретизуємо їх, розподіливши КДМ на такі компоненти: лінгвістичний, соціокультурний, прагматичний, психологічний та професійний. Розподіл на компоненти проведено з метою конкретизації цілей формування АКДМ і здійснено суто з гностичною метою, оскільки всі визначені компоненти в реальному навчальному процесі взаємопов'язані, взаємозалежні та взаємозумовлені.

Навчання говоріння, зокрема ДМ, передусім припускає мовну компетентність, тобто знання системи мови, правил мови, мовного матеріалу. Це звуковий лад мови, лексика, граматики. На основі набутих мовних знань формуються мовленнєві навички: лексичні (правильне вживання слів з розумінням їхнього значення і лексичної сполучуваності), граматичні (правильне вживання граматичних форм, правильна побудова словосполучень і речень) і вимовно-інтонаційні (коректна вимова звуків та інтонування речень). О. Б. Тарнопольський наголошує, що в основі вмінь говорити лежать мовленнєві навички (фонологічні, граматичні, лексичні), які як автоматизовані компоненти діяльності дозволяють без участі свідомості будувати лінгвістично правильні, нормативні висловлення [12, с. 5].

Лінгвістичний компонент вимагає знання лексичного, граматичного, фонетичного оформлення висловлень, а також володіння мовленнєвими кліше та мовленнєвими функціями. Цей компонент полягає в основному у формуванні в майбутніх учителів навичок і вмінь користуватися фразеологією, граматичними структурами, типовими для англійського ДМ у межах тем, зазначених у Робочих програмах. Отже, АКДМ має за підґрунтя мовні знання та мовленнєві навички говоріння в діалогічній формі, які виступають як її лінгвістичний компонент.

Формування вмінь ДМ, які ґрунтуються на мовних знаннях та мовленнєвих навичках говоріння є практичною метою навчання майбутніх учителів. На початковому ступені навчання

завдання в опануванні майбутніми вчителями АКДМ передбачає такі вміння: встановлювати соціальний контакт (вітатися, прощатися, пропонувати, відхиляти пропозиції тощо); здійснювати прості, звичайні інтеракції; ставити запитання і відповідати на запитання про звичне і знайоме; розповідати про своє самопочуття, проведений час та дії в минулому; починати і закінчувати розмову, використовуючи необхідні формули; підтримувати акт спілкування; висловлювати вдячність, захоплення, використовуючи відповідні формули; брати участь у коротких розмовах у контексті знайомих тем; обмінюватися думками та інформацією на знайомі теми в передбачуваних ситуаціях повсякденного життя; давати прості вказівки та інструкції; обговорювати плани на майбутнє; надавати необхідну інформацію загального характеру; просити про роз'яснення та допомогу в ситуації, коли слова співрозмовника є незрозумілими тощо. Тобто студент у кінці першого року вивчення АМ у ВНЗ може спілкуватися в межах знайомих тем, що не заперечує допомогу співрозмовника в разі необхідності.

Головна мета навчання ІМ за ЗЕР з мовної освіти полягає в розвитку цілісної особистості того, хто вивчає ІМ, збагачення його досвіду шляхом самоусвідомлення та розуміння відмінностей між мовами та культурами [4, с. 1]. Це означає, що в процесі формування АКДМ необхідно навчити студентів іншомовного міжкультурного спілкування на рівні європейських стандартів. Тобто в процесі навчання студентів іншомовного міжкультурного спілкування важливо розвивати в них механізми міжкультурної взаємодії та взаємного сприйняття, формувати вміння досягати взаєморозуміння з представниками чужої культури [13, с. 48]. За таких умов необхідним є обов'язкове врахування соціокультурної спрямованості навчання.

Програмою з АМ для університетів визначено, що студенти повинні розуміти прихований соціокультурний зміст АМ як засобу міжкультурної комунікації. Соціокультурний зміст визначається як соціокультурні знання, які розподіляються на лінгвістичні та нелінгвістичні, а також практичні й інтеркультурні навички й уміння [9, с. 7–9].

Питанням соціокультурної компетентності (СКК) займалося багато дослідників, таких, як Н. М. Белякова, І. Ю. Голуб, І. А. Ісенко, Ю. В. Кузьменко, Т. С. Малишева, М. Л. Писанко, І. В. Самойлюкевич та інші. У процесі формування в майбутніх учителів АКДМ цей компонент набуває важливого значення. Це зумовлено тим, що спілкування ІМ в діалогічній формі є процесом соціальним і має ґрунтуватися на нормах, правилах, стандартах поведінки, в нашому випадку – англomовного суспільства. Соціокультурний компонент відповідає за соціолінгвістичний та лінгвокраїнознавчий аспект АКДМ майбутніх учителів ІМ.

У ЗЕР соціокультурний компонент (*соціолінгвістична компетентність*) розглядається як знання та вміння, які є необхідними для здійснення соціального аспекту використання мови. Цей компонент пов'язаний із знанням лінгвістичних маркерів соціальних стосунків, правил увічливості, виразів народної мудрості, відмінностей у реєстрах мовлення, діалектів та акцентів тощо [4, с. 180]. Завданням першого року навчання майбутніх учителів АМ є досягнення інтеркультурної та транскультурної свідомості, яка визнає існування інших, крім рідних, центрів національно-культурної ідентичності. Це вимагає ознайомлення з відповідними різновидами мовлення різних соціальних груп англomовного світу. Щодо ДМ, то соціолінгвістичні знання включають знання безеквівалентної лексики (Miss, Mister etc.); знання конотативної лексики (town, city etc.); знання соціокультурних умовностей (способи вираження подяки, запрошення, завершення розмови, привітання, як починати / завершувати розмову тощо). Нелінгвістичний складник включає знання цінностей, норм спілкування в англomовному суспільстві, виражених вербальними і невербальними засобами, до яких звертаються представники різних соціальних і вікових категорій у типових ситуаціях спілкування. Тобто в процесі формування АКДМ студентів необхідно ознайомити з типовими моделями поведінки, зокрема жестами, мімікою, рухами тіла, які відповідають традиціям та нормам спілкування в англomовному суспільстві.

На початковому ступені навчання доцільно обмежитися *етикетними нормами, стратегіями та правилами поведінки* в повсякденних ситуаціях спілкування, знання яких необхідно майбутнім учителям ІМ для адекватного міжкультурного спілкування. Такі знання допоможуть студентів уникнути непорозумінь та конфліктів, а також появи культурного шоку. Ці соціокультурні знання майбутній учитель ІМ повинен уміти використовувати відповідно до ситуації спілкування в процесі комунікації. Тобто бути здатним пов'язати рідну культуру з іноземною в процесі спілкування з представниками іншомовного світу, а саме: вести діалог відповідно до звичаїв, стандартів і норм комунікації англомовного суспільства; ідентифікувати та вживати різні способи спілкування з представниками різних соціальних і вікових категорій; розв'язувати проблеми інтеркультурного непорозуміння та конфліктів; використовувати набуті знання в професійній діяльності і спілкуванні.

Отже, соціокультурний складник англомовної АКДМ передбачає оволодіння майбутніми вчителями ІМ етикетними нормами, стратегіями, правилами та стандартами комунікативної поведінки англомовного суспільства та вміннями використовувати ці соціокультурні знання в процесі міжособистісного та міжкультурного спілкування.

Досліджуючи особливості ДМ, В. Л. Скалкін виділив низку психологічних задач, які комунікантам потрібно виконати під час діалогу: пам'ятати попередні бесіди з партнером, щоб максимально використовувати досвід спільного спілкування та не повторюватися; пам'ятати все, що сказав співрозмовник під час контакту і все, що сказав сам; миттєво оцінити всю суму відомостей, отриманих до початку своєї мовленнєвої дії; вчасно вставити своє слово (не порушуючи при цьому прийнятих норм спілкування); слухати співрозмовника; підтримувати відповідний емоційний тон; стежити за правильністю мовних форм, якими виражаються думки; слухати своє мовлення, щоб контролювати його нормативність і, якщо необхідно, внести у висловлення необхідні зміни, корекції; виділяти інформацію із ситуації спілкування, зокрема і висловлену невербально (через міміку, жести), до яких звертається співрозмовник [11, с. 11–12].

Виконання поставлених задач для окремого студента не є простим і вимагає розвитку низки специфічних умінь, без яких ДМ неможливе. Це:

1. Уміння усвідомлювати і визначати свою мовленнєву задачу. Студент має чітко визначити, чого він хоче досягти в розмові. Наприклад, умовити, переконати, проінформувати, довідатися думку співрозмовника з будь-якого питання, порадитися тощо. Саме мовленнєве завдання визначає характер діалогу. А це у свою чергу вимагає, щоб кожна репліка була функціонально адекватна цьому загальному завданню. Практика викладання показує, що студент, який чітко не усвідомив своє мовленнєве завдання або ж не вміє його визначити, часто не знає, як і про що говорити. Таким чином, якщо такі вміння не сформовані у студента, то результат його мовленнєвої діяльності – короткий, недостатньо логічний і “силуваний” діалог.

2. Уміння планувати хід розмови. Кожен з учасників діалогу організовує ланцюг своїх реплік з метою оптимальним шляхом досягти реалізації свого комунікативного завдання з урахуванням вірогідної реакції співрозмовника. Це передбачає також оволодіння такими вміннями: 1) подавати потрібні репліки-стимули, тобто брати ініціативу в розмові та провокувати потрібну реакцію; 2) реагувати на репліки партнера адекватно до ситуації, тобто добирати відповіді на репліки-стимули залежно від ситуації та спонтанно перебудовувати свою програму в ході розмови; 3) надати партнерові можливість реалізувати його мовленнєве завдання тощо.

Перераховані вміння мають стосунок до структури діалогу загалом та умов, які її детермінують. Незаперечним є той факт, що оволодіння ДМ передбачає набуття студентами знань про закономірності структурування речень, фраз, шляхів їх об'єднання в надфразну єдність – діалог, а також здатність застосувати ці знання в процесі спілкування. А це означає, що як компонент, необхідний під час формування англомовної КДМ, виступають прагматичні

компетентності. Тобто компетентності, які відповідають за сценарії, “програми інтерактивних обмінів”, пов’язані з умінями дискурсу, ідентифікації типів і форм текстів, а також функціональним уживанням мовних засобів, їхньої злитності та зв’язності [4].

У методиці викладання ІМ прагматична компетентність розглядається як сукупність знань, правил побудови висловлень та об’єднання їх у текст, уміння використовувати висловлення для різних комунікативних функцій, уміння будувати висловлення ІМ згідно з особливостями взаємодії співрозмовників, а також включає:

- 1) знання правил побудови речень та їх об’єднання в текст (*дискурсивна компетентність*);
- 2) уміння використовувати висловлення для виконання різних комунікативних функцій (*функціональна компетентність*);
- 3) уміння послідовно будувати висловлення згідно зі схемами взаємодії (*компетентність схематичної побудови мовлення*) [1].

Таким чином, прагматичний компонент АКДМ пов’язується із знаннями студентів про принципи, за якими організовується та структурується висловлення, цілий діалог. Він відповідає за зв’язність та логічність побудови висловлення, а також пов’язаний з умінями застосовувати знання про особливості мовної і немовної поведінки в різних ситуаціях спілкування англomовного соціуму. Тому для успішного оволодіння ДМ студентам необхідно оволодіти прагматичними компетентностями, зокрема *дискурсивною, функціональною та схематичною побудови мовлення*. Тобто, оволодіти здатністю будувати цілісні, зв’язні діалоги, що зумовлюється адекватним добром вербальних і невербальних засобів, відповідних до ситуації спілкування та поставлених комунікативних завдань.

Ще один складник АКДМ – компенсаторна компетентність, яку І. Л. Бім виділяє як один із важливих компонентів ІКК. Цей компонент, на думку науковця, передбачає розвиток здатності й готовності студента заповнювати дефіцит своїх знань, навичок і вмінь ІМ [2, с. 15]. Присутність цього компоненту, на нашу думку, є також необхідним. По-перше, це зумовлено початковим ступенем навчання АМ, по-друге, рівнем володіння цією мовою, по-третє, тим, що практично не можливо передбачити перебіг діалогу та поведінку співрозмовників.

Е. Г. Азімов розглядає компенсаторну компетентність як тотожне поняття стратегічної компетентності. Досліджуючи навчання студентів немовних ВНЗ усного англomовного спілкування, Л. О. Карева зазначає, що стратегічна компетентність передбачає здатність зрозуміти будь-чиє висловлення та самому породжувати мовлення, передусім тоді, коли виникають певні труднощі в процесі усного спілкування, а також існування певних основних правил спілкування, які є універсальними в рамках європейської культури [5, с. 14]. Так, розвиток стратегічної компетентності передбачає оволодіння усним спілкуванням в єдності всіх його функцій, а саме, інформаційної, регулятивної, емоційно-оцінної та етикетної, в ході реалізації яких і формуються основні комунікативні стратегії [5, с. 46]. У ЗЄР під стратегіями визначені мовленнєві та позамовні засоби, які студент застосовує для мобілізації та балансу своїх ресурсів, активізації навичок і вмінь з метою задоволення комунікативних потреб у певному контексті та успішно виконати поставлене завдання в найбільш зрозумілий або економний спосіб [4]. Тобто комунікативні стратегії – вербальні чи невербальні способи заміни незнайомих мовленнєвих сигналів на більш адекватні для передачі інформації [5, с. 99].

Отже, стратегічна (компенсаторна) компетентність як необхідний компонент в процесі формування АКДМ розглядається як здатність майбутніх учителів заповнювати нестачу знань АМ, а також мовленнєвого та соціального досвіду в процесі діалогічного спілкування, що передбачає використання знань, навичок, умінь будь-якої з виучуваних мов, зокрема й рідної.

Часта зміна ролей слухача та мовця детермінує будь-який діалог. Тобто, одночасно учасник діалогу повинен правильно оцінювати текст партнера і реагувати на почуте своїми репліками, коригуючи їх і виділяючи відповідне важливе слово, факт, при цьому дотримуватися заданого

тону розмови. Ступінь розуміння мовлення співрозмовника, без сумніву, впливає на перебіг розмови, його результат. Отже, ДМ передбачає поперемінне звернення студентів до говоріння та аудіювання, що вимагає цілісного оволодіння студентами знаннями, мовленнєвими навичками та вміннями з урахуванням їх взаємозв'язку, взаємодії та взаємопроникнення, тобто розгляду процесу формування АКДМ згідно з *принципом взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності*.

Проблеми взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності у процесі навчання ІМ неодноразово порушували науковці, зокрема, В. А. Бухбіндер, Г. В. Рогова, Н. І. Гез, С. Ю. Ніколаєва, С. В. Гапонова, Л. К. Орловська та інші. Принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності – один із провідних принципів навчання ІМ, в основі якого має бути вирішена опозиція паралельного чи послідовного навчання різних видів мовленнєвої діяльності для забезпечення формування навичок і розвитку вмінь ІМ. Якщо розглянути *принцип взаємопов'язаного навчання* різних видів мовленнєвої діяльності як реалізацію інтегрованого підходу, то таке навчання означає поєднання мовного матеріалу (граматичного, фонетичного і лексичного) при формуванні навичок і вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні і письмі), а також, паралельний і взаємопов'язаний розвиток умінь. Науковці (І. Л. Бім, Н. В. Барішніков, Б. А. Лапідус, А. В. Щепілова) наголошують, що в процесі навчання ІМ, розвиваючись у взаємозв'язку, види мовленнєвої діяльності виступають підґрунтям один для одного, при чому читання надається першочергове значення, а це в свою чергу означає взаємопов'язане навчання читання й говоріння. На нашу думку, навчання ДМ проходить у взаємозв'язку говоріння передусім з аудіюванням. Психологічно процес розуміння і породження мовлення під час усного діалогічного спілкування не можуть бути відокремлені. Спільність характеристик аудіювання і говоріння свідчить про їхній безпосередній зв'язок та взаємовплив. Тобто, виходячи із закономірностей поперемінного функціонування аудіювання та говоріння в процесі породження діалогу, необхідно врахувати взаємозв'язок відповідних до цих видів мовленнєвої діяльності умінь, що передбачає їх взаємне підкріплення. Це уможливорює розгляд формування АКДМ як взаємопов'язаного навчання аудіювання та говоріння в діалогічній формі.

З огляду на вищевикладене можна стверджувати, що формування АКДМ нерозривно зв'язане та зумовлене рівнем розвитку компетентності майбутніх учителів в англомовному аудіюванні. Таким чином, розвиток умінь ДМ проходить паралельно з розвитком умінь аудіювання на рівні репліки, діалогічних єдностей, мінідіалогу та цілого діалогу.

Отже, в процесі формування АКДМ метою навчання виступає опанування говоріння в діалогічній формі, тоді як аудіювання виступає як засіб, що сприяє формуванню навичок і розвитку вмінь ДМ.

Наступний компонент АКДМ майбутніх учителів ІМ – це *професійний*. АМ виступає не тільки як навчальна дисципліна, а поступово трансформується у предмет майбутньої професійної діяльності та стає засобом формування і розвитку особистості майбутнього фахівця. Проте це не означає, що в процесі навчання ІМ викладач повинен формувати особистість майбутнього вчителя із заданими якостями. Завданням викладача ІМ є створення умов для повноцінного вияву, розвитку особистісних функцій суб'єктів навчального процесу.

Професійну компетентність визначають як сукупність якостей особистості, базових і професійних компетентностей, які допомагають людині здійснювати професійну діяльність, самостійно приймати рішення щодо реалізації своєї функції під час зміни умов, у яких протікає діяльність [7, с. 44–46]. Комунікативна компетентність у професійній діяльності вчителя є стрижневою, якщо вона достатньо сформована, то в загальноєвропейському розумінні вже охоплює низку інших компетентностей. Рівень сформованості професійної компетентності викладача нерозривно пов'язаний з комунікативними вміннями, від яких залежить установа

відносин між викладачем та його студентами й колегами. Адже словом викладач формує позитивну мотивацію учіння своїх студентів, формує міжособистісні стосунки та психологічний мікроклімат на аудиторному занятті [10, с. 22].

За Л. В. Рубцовою професійна якість викладача характеризується: практичним володінням запасом вербальних і невербальних засобів для здійснення педагогічної діяльності; умінням варіювати комунікативні засоби в процесі комунікації залежно від динаміки педагогічного спілкування; побудовою мовленнєвих актів відповідно до мовних і мовленнєвих норм [10, с. 24].

Комунікативні вміння майбутнього вчителя включають 2 групи вмінь: уміння вербального та вмінь невербального спілкування. Таким чином, АКДМ може слугувати підґрунтям для розвитку професійної компетентності, оскільки включає володіння мовленнєвими засобами, процесами породження і розпізнавання текстів, соціокультурну компетентність (знання особливостей національної культури, правил поведінки в іншомовному суспільстві, мовленнєвий етикет). А це означає, що АКДМ у студентів, які вивчають ІМ як спеціальність, має бути професійно спрямованою. Необхідність введення професійного компонента до складу АКДМ майбутніх учителів зумовлена тим, що АМ виступає не тільки як навчальна дисципліна, а поступово трансформується у предмет майбутньої професійної діяльності. А також тим, що основною формою професійно-педагогічного спілкування на заняттях з ІМ є діалог або його різновид – дискусія, адже будь-яке заняття проходить у діалогічній взаємодії викладача та його учнів, студентів. Таким чином, формування у студентів АКДМ проходить в двох взаємопов'язаних напрямках: міжкультурного спілкування ІМ та професійного розвитку майбутнього вчителя ІМ.

Робочими програмами передбачені такі професійно спрямовані вміння майбутніх учителів: демонструвати чітку вимову та розрізняти інтонаційні моделі; експресивно розмовляти; виправляти фонетичні, лексичні та граматичні помилки співрозмовника; аналізувати та підсумовувати почуте; перевіряти, чи його правильно зрозуміли; чітко ставити запитання та формулювати інструкції; організувати бесіду, розмову; підтримати та утримувати увагу групи. Тобто з першого року навчання ІМ майбутніх учителів необхідно починати роботу над формуванням мовленнєвих засобів для ведення й організації педагогічного спілкування. Тому до комунікативних умінь слід увести вміння розпочинати та завершувати заняття з АМ, виправляти мовні помилки, а до змісту – мовні засоби ведення занять.

Отже, професійний компонент формування АКДМ передбачає набуття студентами процедурних знань щодо організації занять, зокрема з навчання ДМ, а також розвиток комунікативних умінь АМ, які на елементарному рівні забезпечують проєктувальну, адаптаційну, організаційну, мотивувальну, контролюючу функції вчителя ІМ, тобто комунікативних умінь, які стають підґрунтям для професійної англомовної комунікативної компетентності. Також серед базових (обов'язкових) компетентностей європейця [8, с. 19] для майбутнього вчителя першочергового значення, на нашу думку, набувають культурна, навчальна та комп'ютерна.

Таким чином, розгляд сучасних вимог та аналіз літератури з формування АКДМ дозволив нам уточнити цілі навчання та дійти таких висновків. Формування в майбутніх учителів АКДМ реалізується у взаємозв'язку із соціокультурною, когнітивною, розвивальною, виховною, освітньою та професійною цілями, й зумовлене володінням мовленнєвою компетентністю в аудіюванні, стратегічною компетентністю, прагматичними та низкою загальних компетентностей. АКДМ майбутніх учителів на початковому ступені навчання у ВНЗ ґрунтується на лінгвістичній (мовній) та соціокультурній компетентностях, що передбачає набуття студентами мовних і соціокультурних знань та мовленнєвих навичок говоріння в діалогічній формі, а також оволодіння вміннями їх використовувати в процесі міжособистісного та міжкультурного спілкування. Володіння студентами ДМ пов'язується також із знаннями про принципи, за якими організовується та структурується висловлення,

цілий діалог, а також з функціональним уживанням мовних засобів, що реалізується прагматичними компетентностями, зокрема дискурсивною. Формування АКДМ вимагає опанування студентами стратегічної (компенсаторної) компетентності, яка виражається в здатності майбутніх учителів заповнювати нестачу знань, їхнього мовленнєвого та соціального досвіду спілкування АМ, засобами будь-якої виучуваної мови, а також в оволодінні комунікативними стратегіями ДМ. Професійно орієнтований складник КДМ майбутніх учителів – АМ є сукупністю комунікативних умінь, які на елементарному рівні забезпечують проєктувальну, адаптаційну, організаційну, мотивувальну, контролюючу та дослідницьку функції вчителя ІМ. Практична мета передбачає формування АКДМ майбутніх учителів у межах виучуваних тем. Когнітивна мета націлена на розвиток мовленнєвих здібностей студентів та психічних функцій, пов'язаних із мовленнєвою діяльністю, а також розвиток специфічних умінь щодо програмування власного мовлення. Емоційно-розвивальна мета зорієнтована на формування у студентів навичок і вмінь адекватно оцінювати співрозмовників, передбачати їхні реакції на свої висловлення в ході спілкування, розуміти тактику їхньої поведінки. Виховна мета спрямована на розвиток особистісних якостей майбутнього вчителя, згідно з його комунікативно-пізнавальними потребами та мотивами в процесі опанування АКДМ.

Отже, ми розглянули цілі формування АКДМ у майбутніх учителів ІМ у контексті сучасних вимог та підходів до навчання ІМ. Наступним завданням є уточнення змісту навчання майбутніх учителів іншомовного ДМ на початковому ступені ВНЗ.

Література

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Изд-во ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского) : [учеб. пособие] / И. Л. Бим. – Обнинск : Титул, 2001. – 48 с.
3. Волкова А. Н. Формирование ключевых компетентностей у студентов 1 курса языкового факультета в процессе обучения иноязычному общению : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Волкова Анастасия Николаевна. – СПб., 2005. – 210 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Карева Л. А. Использование стратегической компетенции в процессе обучения устному общению в аспекте диалога культур (английский язык, неязыковой ВУЗ) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Карева Людмила Александровна. – М., 2000. – 252 с.
6. Коробейнікова Т. І. Психолого-педагогічні засади підготовки майбутнього вчителя іноземних мов / Т. І. Коробейнікова // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного ун-ту. – 2010. – Вип. 21. – С. 189–197.
7. Ломакина О. Е. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя иностранных языков : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ломакина Ольга Евгеньевна. – Волгоград, 1998. – 257 с.
8. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції : курс лекцій : [навч.-метод. посіб. для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня “магістр”] / [Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.]; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.
9. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : проєкт / кол. авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 246 с.
10. Рубцова Л. В. Формирование профессиональной речевой компетенции будущих учителей иностранного языка в процессе педагогической практики (на примере второго иностранного языка) : дис. ... канд. пед. наук 13.00.08. / Рубцова Любовь Варленовна. – Тольятти, 2006. – 215 с.

11. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи (на материале англ. языка) : пособ. для учит. / В. Л. Скалкин. – К. : Радянська Школа, 1989. – 158 с.
12. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навч. посіб. / Олег Борисович Тарнопольський. – К. : Фірма “ІНКОС”, 2006. – 248 с.
13. Юдіна О. В. Методика навчання майбутніх менеджерів міжкультурного спілкування німецькою мовою : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Юдіна Ольга Володимирівна. – Запоріжжя, 2012 – 410 с.